

development of moral, socially active, professionally competent personality, apt at further development and exposure.

Keywords: *the professional education, the scientific activity, the professional ability, the professional individuality.*

УДК 378.796.071.4

Гуменюк С. В.

ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ ПРОДУКТИВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті здійснено розробку й обґрунтування педагогічної системи формування продуктивного педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури. З'ясовано, що педагогічна система виступає єдиним комплексом взаємопов'язаних структурних компонентів, що гармонійно взаємодіють між собою, утворюючи цілісну єдність. Визначено структурні компоненти: цільовий, теоретико-методологічний, мотиваційний, організаційно-змістовий, процесуально-діяльнісний, діагностичний, результативний та педагогічні умови реалізації.

Педагогічна система виступає інтегративним утворенням, яке має властивості систем відкритого типу й пов'язує системні (внутрішні) і синергетичні (зовнішні) зв'язки взаємодії. Серед них слід відзначити наявність мети, цілісність, цілеспрямованість, динамічність, керованість, організованість, самоорганізованість, гнучкість, принциповість, мобільність, інтенсивність, альтернативність тощо.

Ключові слова: *система, педагогічна система, майбутні учителі фізичної культури, професійна підготовка, освітній процес.*

Провідною тенденцією сучасного суспільства є розвиток інноваційних процесів в освіті. Запровадження освітніх інновацій та педагогічних технологій, створення ринку освітніх послуг та його науково-методичного забезпечення, інтеграція вітчизняної освіти до європейського та світового освітніх просторів покладено в основу розробки критеріїв діяльності вищих навчальних закладів інноваційного типу держави в рамках Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті [7]. Зазначені положення націлюють працівників освіти та науковців на пошуки нових шляхів для реалізації освітніх, виховних і розвиваючих цілей закладів вищої освіти. Тому сучасні стандарти фахової підготовки майбутніх учителів фізичної культури, потребують нових теоретико-методичних підходів для формування педагогічного мислення у закладах вищої освіти, які дозволять їм органічно включитися в педагогічну роботу та розпочати практичне застосування професійних компетенцій у процесі педагогічної діяльності

Проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців досить широко висвітлені в психолого-педагогічних дослідженнях сучасних науковців з питань удосконалення системи професійної підготовки студентів

(І. Богданова, О. Дубасенюк, О. Пехота, М. Сметанський, Л. Романишина); цілісності педагогічного процесу (О. Абдулліна, В. Бондар, П. Гусак, І. Лернер); теорії психолого-педагогічної підготовки (Г. Балл, О. Леонтьєв, Н. Тализіна); положень інтенсифікації навчального процесу (Ю. Бабанський, В. Вихрущ, Т. Ільїна, В. Ляудіс). Водночас, серед розглянутих наукових доробків недостатньо уваги приділено питанням формування педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури у процесі їх професійної підготовки.

Метою роботи є розробка й обґрунтування педагогічної системи формування продуктивного педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури, яка поєднує сукупність компонентів цілісного педагогічного процесу – від цілей до результату, і орієнтована на особистість таких фахівців, які володіють інноваційними технологіями та високим рівнем майстерності.

Професійна підготовка фахівців вимагає переосмислення цілей, завдань, змісту і методів педагогічного процесу відповідно з новими проблемами та перспективами суспільного розвитку. Одержання закладами вищої освіти автономності, зумовлює потребу розроблення державних стандартів вищої освіти, які б відображали основні вимоги до сукупності якостей випускника, а також засобів їх досягнення. Система професійної підготовки майбутніх фахівців має стати фундаментом для цього [4].

Формування продуктивного педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури – складний та багатоаспектний процес, який розглядається нами як певна педагогічна система. Враховуючи мету, вважаємо за доцільне проаналізувати сутність та зміст наукових понять “система”, “педагогічна система” і визначити основні складові педагогічної системи формування продуктивного педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури.

Аналіз наукових літературних джерел з питань системних досліджень засвідчує різносторонні підходи до визначення поняття “система”. У філософському словнику В. Шинкарука, наукове тлумачення “система” розглядається як категорія, що відображає не щось окреме і неподільне, а передбачає суперечливу єдність багатьох чинників одного цілого [9, с. 564].

У контексті дослідження доречно розглянути визначення педагогічної системи В. Беспальком, який трактує її як “систему, у якій протікають педагогічні процеси” й вважає, що педагогічна система є головною в освітньому процесі. До педагогічної системи він відносить учнів, цілі, зміст, форми, засоби та процес навчання [1, с. 25]. Деяко іншої думки щодо педагогічної системи дотримується Л. Вікторова, яка вважає основним принципом організації системи її цілісність та зазначає, що “педагогічна система – це упорядкована множина взаємопов’язаних компонентів, що утворюють цілісну єдність, підпорядковану меті навчально-виховного процесу”. Науковець долучає до структурних компонентів результат навчання і виховання [2, с. 15].

Вагомими, з огляду на завдання нашої роботи, є результати

дослідження Є. Ільїна, де педагогічна система спрямована на об'єднання усіх педагогічних процесів, тобто включає навчальну й виховну роботу, вивчення конкретних дисциплін, має чітку програму формування знань, умінь, навичок, а також направлена на формування конкретних якостей особистості [5].

Розглянемо й інші підходи до розуміння наукової дефініції "педагогічна система". Зокрема, у дослідженні В. Володько, пропонується власний варіант педагогічної системи. Вона розуміється як "єдине поле, єдиний простір, у якому відбувається процес навчання й виховання, єдині підходи, єдина мета спільної діяльності; єдині оцінювальні дії для всіх учасників педагогічного процесу" [3].

Аналіз вітчизняних наукових досліджень в педагогічній науці [8], дав змогу визначити такі особливості педагогічних систем:

- педагогічні системи є цілісними та відкритими;
- педагогічні системи охоплюють низку взаємозалежних і взаємопов'язаних компонентів;
- педагогічні системи здатні динамічно розвиватись, позаяк підпорядковані меті та цілям;
- педагогічні системи можуть охоплювати певні підсистеми та утворювати певну системну єдність.

Слід зазначити, що важливість застосування системного підходу як основи методологічного дослідження зумовлена певними умовами, за яких педагогічна система може виникати й успішно функціонувати:

- педагогічна система виникає за умови її потреби в опануванні певних умінь;
- педагогічна система виникає за умови накопичення навчальної інформації, що має стати предметом засвоєння для студентів;
- педагогічна система виникає за умови віднайдених цілей, методів, форм та засобів навчання та спричинена певними уміннями;
- педагогічна система виникає лише за наявності студентів, які прагнуть навчитись певним умінням;
- педагогічна система виникає за умови, коли педагоги володіють навчальною інформацією, методами, формами й засобами її передачі студентам [6, с. 12-17].

Проводячи аналіз різних підходів до тлумачення дефініцій "педагогічна система", розробляючи власну педагогічну систему, дійшли висновку, що її можна визначити як єдиний комплекс взаємопов'язаних структурних компонентів, що гармонійно взаємодіють між собою, утворюючи цілісну єдність, яка спрямована на формування продуктивного педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури як особистісно-професійну властивість.

Таки чином, педагогічна система виступає інтегративним утворенням, яке має властивості систем відкритого типу й пов'язує системні (внутрішні) і синергетичні (зовнішні) зв'язки взаємодії. Серед них, слід відзначити найбільш суттєві: наявність мети, цілісність, цілеспрямованість,

динамічність, керованість, організованість, самоорганізованість, гнучкість, принциповість, мобільність, інтенсивність, альтернативність тощо.

У розробленій педагогічній системі формування продуктивного педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури відображаються взаємопов'язані структурні компоненти професійної підготовки, а саме: цільовий компонент (мета й завдання); теоретико-методологічний компонент (методологічні підходи та андрагогічні принципи навчання), мотиваційний компонент (контекстне, задачникове і комунікативне навчання), організаційно-змістовий компонент (продуктивний освітній процес, продуктивна суб'єкт-суб'єктна взаємодія, організація продуктивної мисленнєвої діяльності), процесуально-діяльнісний компонент (методи, інноваційні технології та форми), діагностичний компонент (*критерії, показники та рівні сформованості* продуктивного педагогічного мислення), результативний компонент (що в результаті отримаємо).

У цільовому компоненті педагогічної системи метою було: сформувані продуктивне педагогічне мислення майбутніх учителів фізичної культури у процесі їх професійної підготовки. Для досягнення поставленої мети визначено завдання: оволодіння майбутніми учителями фізичної культури логічними розумовими діями та правильною побудовою мисленнєвих операцій для формування їх продуктивного педагогічного мислення.

До теоретико-методологічного компонента віднесли андрагогічні принципи навчання та методологічні підходи. Групу андрагогічних принципів навчання склали: принцип спільної діяльності; принцип опори на досвід студента; принцип індивідуалізації навчання; принцип системності навчання; принцип контекстного навчання; принцип актуалізації результатів навчання; принцип елективного навчання; принцип розвитку освітніх потреб; принцип усвідомленості навчання. Ці андрагогічні принципи навчання, у нашому дослідженні, не суперечили, а навпаки корелювалися та розвивали педагогічні принципи й більш повно, визначали діяльність суб'єктів навчально-виховного процесу.

Методологію дослідження розкривали через специфічні відносно самостійні підходи і закономірності. Серед них були: гносеологічний, полісуб'єктний, культурологічний, системний, особистісно орієнтований, діяльнісний, компетентнісний, акмеологічний і синергетичний. Слід відмітити, що у педагогічній системі вони діяли як взаємопов'язані і взаємодоповнюючі.

Мотиваційний компонент складається з контекстного навчання, задачникового та комунікативного навчання.

Організаційно-змістовий компонент у педагогічній системі склав три змістові блоки: продуктивний освітній процес, продуктивна суб'єкт-суб'єктна взаємодія та організація продуктивної мисленнєвої діяльності. Основою продуктивного освітнього процесу була співпраця студентів між собою та викладачами в процесі професійної підготовки. Відповідно набула особливого значення комунікативна взаємодія, яка сприяла розвитку практичних навичок співпраці та спілкування студентів на основі відкритості,

професійного і духовного взаємозбагачення. Комунікативна система взаємодії у професійній підготовці майбутніх учителів фізичної культури формувала комунікативні якості продуктивної особистості.

Продуктивну співпрацю, партнерство розглядали як один із аспектів формування продуктивного педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури. Професійна підготовка ґрунтувалася на ідеї партнерських стосунків і передбачала нові педагогічні цінності, а саме, – рівноправну, педагогічно продуктивну взаємодію суб'єктів навчального процесу. Партнерські стосунки, між суб'єктами навчання, відбувалися як форма педагогічної взаємодії в процесі розв'язання педагогічних задач і базувалися на усвідомленні спільної мети у професійній підготовці.

Відповідно до спільної продуктивної діяльності її технологічна сторона відповідала таким основними вимогам:

– студенти повинні бути включені у діяльність з самого початку навчання;

– поточні задачі формуються спільно студентами та викладачем;

– кожен суб'єкт взаємодії повинен зробити свій внесок у діяльність;

– закономірним є формування кожної особистості у процесі навчання.

Спільна продуктивна діяльність суб'єктів навчання була запорукою педагогічного співробітництва, яка реалізувалася на таких ключових ідеях:

– ідея складної мети (ставили складну мету перед студентами, вказавши на її виняткову важливість, і переконували у можливості її досягнення);

– ідея опори (весь пропонований матеріал був представлений у вигляді опорних схем, сигналів, тоді можна сподіватися на неможливість механічного засвоєння, зазубрювання);

– ідеї вільного вибору (найпростіший шлях до розвитку продуктивної думки);

– ідеї великих блоків (матеріал структурувати у блоки для того, щоб збільшити поле його використання, полегшити встановлення логічних зв'язків);

– ідеї діалогічної взаємодії (доброзичливі стосунки між студентами і викладачами сприяють розвитку розумових здібностей).

Організацію продуктивної педагогічної мисленнєвої діяльності реалізували через оволодіння майбутніми учителями фізичної культури логічними розумовими діями та вміннями правильної побудови мисленнєвих операцій. Розумові дії в педагогічному контексті можна охарактеризувати, як дії з педагогічними явищами й процесами, відображені в образах, уявленнях і поняттях про них.

Процесуально-діяльнісний компонент реалізовували через викладання інноваційних методів, форм і прийомів навчання, що базувалися на продуктивному використанні засобів інноваційних технологій. Це не тільки інноваційні технології, а їх новаторське використання в процесі формування продуктивного педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури. У педагогічній системі групу засобів інноваційних технологій

складають такі: аналіз ситуацій, ситуаційних вправ або ситуаційних завдань, ігрового проектування, ігрові технології, інтерактивні технології.

Формами навчання були наступні: інтерактивні лекції (лекції-бесіди, дискусії, проблемні, аналіз, із заздалегідь запланованими помилками, консультації), інтерактивні семінари ("3D", "GROW"), дискусії, кейс-метод, проекти, лабораторні заняття, практичні заняття, самостійна й індивідуальна робота, тренінг.

Реалізуючи мету педагогічної системи використовували такі методи: інтелект-карти, "баскетметод", кейс-стаді, аналіз кейсів, веб-квест, аналіз інцидентів, мозковий штурм (брейнстормінг), рольова гра (імітаційні, ігри-симуляції, ігри-катастрофи), ділова гра.

Діагностичний компонент визначає якості функціонування розробленої педагогічної системи і містить наступні **критерії**: педагогічна компетентність; особистісний потенціал; інтелектуальний потенціал; дивергентне мислення. **Показники** продуктивного педагогічного мислення: педагогічні здібності; творчі здібності; схильність до творчості; творче мислення; індивідуальні стилі мислення; дивергентне мислення. **А також три рівні сформованості** продуктивного педагогічного мислення: достатній (репродуктивний); середній (адаптивний); високий (творчий).

Результативний компонент у запропонованій педагогічній системі формування продуктивного педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури передбачав аналіз результатів та її ефективність. Узагальненим показником результативності та якості педагогічної системи слугувала сформованість продуктивного педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури.

До педагогічних умов у педагогічній системі, які покликані сприяти формування продуктивного педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури, віднесли наступні: забезпечення професійної спрямованості процесу формування продуктивного педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури; реалізація у навчально-виховному процесі майбутніх учителів фізичної культури активно типу навчання (засвоєння знань) засобами інноваційних технологій; організація творчої самореалізації майбутніх учителів фізичної культури відповідно до особистісно-діяльнісного підходу у навчанні.

Висновки і перспективи (Discussion). Формування продуктивного педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури – це складний і багатоаспектний процес, який розглядаємо як педагогічну систему. Визначаємо педагогічну систему, як єдиний комплекс взаємопов'язаних структурних компонентів, що гармонійно взаємодіють між собою, утворюючи цілісну єдність, яка спрямована на формування продуктивного педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури як особистісно-професійну властивість.

Педагогічна система виступає інтегративним утворенням, яке має властивості систем відкритого типу й пов'язує системні (внутрішні) і синергетичні (зовнішні) зв'язки взаємодії. Серед них, слід відзначити

наявність мети, цілісність, цілеспрямованість, динамічність, керованість, організованість, самоорганізованість, гнучкість, принциповість, мобільність, інтенсивність, альтернативність тощо.

У педагогічній системі формування продуктивного педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури відображаються взаємопов'язані структурні компоненти професійної підготовки, а саме: цільовий компонент (мета й завдання); теоретико-методологічний компонент (методологічні підходи та андрагогічні принципи навчання), мотиваційний компонент (контекстне, задачникове і комунікативне навчання), організаційно-змістовий компонент (продуктивний освітній процес, продуктивна суб'єкт-суб'єктна взаємодія, організація продуктивної мисленнєвої діяльності), процесуально-діяльнісний компонент (методи, інноваційні технології та форми), діагностичний компонент (*критерії, показники та рівні сформованості* продуктивного педагогічного мислення), результативний компонент (що в результаті отримуємо).

Перспективами подальших розвідок є розроблення діючих механізмів реалізації педагогічної системи формування продуктивного педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури.

Використана література:

1. *Беспалько В. П.* Основы теории педагогических систем: монография / В. П. Беспалько. – Воронеж: Воронежский ун-т., 1977. – 244 с.
2. *Викторова Л. Г.* О педагогических системах: учебн. пособ. / Л. Г. Викторова. – Красноярск: Красноярский ун-т, 1989. – 101 с.
3. *Володько В.* Педагогічна система навчання: теорія, практика, перспективи: навч. посіб. / В. Володько. – Київ: Пед. преса, 2000. – 198 с.
4. *Дичківська І. М.* Інноваційні педагогічні технології: навч. посібн. / І. М. Дичківська. – Київ: Академвидав, 2004. – 352 с.
5. *Ильин Е. П.* Психология творчества, креативности, одаренности: учеб. пособ. / Е. П. Ильин. – Санкт-Петербург: Питер, 2009. – 448 с.
6. *Методы системного педагогического исследования: учеб. пособ. / под ред. Н. В. Кузьминой.* – Москва: Народное образование, 2002. – 208 с.
7. *Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України.* – 2002. – № 33 (329). – 24 с.
8. *Сергеева В. П.* Управление образовательными системами: программно-метод. пособие. / В. П. Сергеева. – Москва: ЦГЛ, 2002. – 144 с.
9. *Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука.* – Київ: АН УРСР, 1973. – 600 с.

References:

1. *Bespalko V. P.* Osnovy teorii pedagogicheskikh sistem: monografiya / V. P. Bespalko. – Voronezh: Voronezhskiy un-t., 1977. – 244 s.
2. *Viktorova L. G.* O pedagogicheskikh sistemakh: uchebn. posob. / L. G. Viktorova. – Krasnoyarsk: Krasnoyarskiy un-t, 1989. – 101 s.
3. *Volodko V.* Pedagogichna systema navchannia: teoriia, praktyka, perspektyvy: navch. posib. / V. Volodko. – Kyiv: Ped. presa, 2000. – 198 s.
4. *Dychkivska I. M.* Innovatsiini pedagogichni tekhnolohii: navch. posibn. / I. M. Dychkivska. – Kyiv: Akademvydav, 2004. – 352 s.
5. *Ilin Ye. P.* Psikhologiya tvorchestva, kreativnosti, odarennosti: ucheb. posob. / Ye. P. Ilin. – Sankt-Peterburg: Piter, 2009. – 448 s.

6. Metody sistemnogo pedagogicheskogo issledovaniya : ucheb. posob. / pod red. N. V. Kuzminoy. – Moskva : Narodnoe obrazovanie, 2002. – 208 s.
7. Natsionalna doktryna rozvytku osvity // Osvita Ukrainy. – 2002. – № 33 (329). – 24 s.
8. Sergeeva V. P. Upravlenie obrazovatel'nymi sistemami : programmno-metod. posobie. / V. P. Sergeeva. – Moskva : TsGL, 2002. – 144 s.
9. Filosofskiy slovnyk / za red. V. I. Shynkaruka. – Kyiv : AN URSSR, 1973. – 600 s.

ГУМЕНЮК С. В. Педагогическая система формирования продуктивного педагогического мышления будущих учителей физической культуры.

В статье осуществлена разработка и обоснование педагогической системы формирования продуктивного педагогического мышления будущих учителей физической культуры. Установлено, что педагогическая система выступает единым комплексом взаимосвязанных структурных компонентов, гармонично взаимодействуют между собой, образуя целостное единство. Определены структурные компоненты: целевой, теоретико-методологический, мотивационный, организационно-содержательный, процессуально-деятельностный, диагностический, результативный и педагогические условия реализации.

Педагогическая система выступает интегративным образованием, которое имеет свойства систем открытого типа и связывает системные (внутренние) и синергетические (внешние) связи взаимодействия. Среди них следует отметить наличие цели, целостность, целенаправленность, динамическую, управляемость, организованность, саму организованность, гибкость, принципиальность, мобильность, интенсивность, альтернативность и тому подобное.

Ключевые слова: система, педагогическая система, будущие учителя физической культуры, профессиональная подготовка, образовательный процесс.

GUMENYUK S. V. Pedagogical system of forming of productive pedagogical thought of future teachers of physical culture.

Development and ground of the pedagogical system of forming of productive pedagogical thought of future teachers of physical culture is carried out in the article. It is set that the pedagogical system comes forward the single complex of associate structural components, harmoniously co-operate between itself, forming integral unity. Structural components are certain: having a special purpose, teoretical of methodological, motivational, organizationally-rich in content, diagnostic, effective and pedagogical terms of realization.

The pedagogical system comes forward education which is characteristics of the systems of open type and links the system (internal) and sinergistical (external) copulas of co-operation. Among them it follows to mark the presence of aim, integrity, purposefulness, dynamic, dirigibility, good organization, good organization, flexibility, fundamentalness, mobility, intensity, alternativeness and others like that.

Keywords: system, pedagogical system, future teachers of physical culture, professional preparation, educational process.